

Hermes, de legende

In de 9de eeuw gaan een aantal **hagiografen/legendeschrijvers** zich toeleggen op het schrijven van verhalen over bijzondere figuren die heilig verklaard werden of moesten worden.

Zo schrijft de toenmalige Zuid-Franse **bisschop Ado van Vienne** (nabij Lyon) aan het begin van de 9de eeuw - waarschijnlijk op vraag van het kathedraalkapittel van Salzburg (waar de relieken van Hermes zich op dat moment bevinden) - een **legende over Sint-Hermes** - hieronder als volgt weergegeven:

*'Hermes is **stadsprefect te Rome** en heeft een zoon die zwaar ziek is. Niettegenstaande de smekingen van de blinde voedster van het kind, blijft Hermes alleen maar de heidense goden offers brengen. Hermes antwoordt: "Je zou beter zelf hulp zoeken bij uw christelijke priesters voor uw dode ogen!".*

*De voedster spoedt zich naar **paus Alexander** die haar het zicht terugschenkt. Ze keert terug, draagt het (intussen overleden) kind naar de paus, die ook het kind weer levend maakt. Als Hermes het mirakel ziet, bekeert hij zich en laat zich door paus Alexander dopen. Zowel Hermes als paus Alexander worden aangehouden.*

De geketende Alexander wordt opgesloten in de kelder van Quirinus en Hermes – als vooraanstaande gevangene – krijgt huisarrest bij dezelfde Quirinus.

*In de avond, als beiden over religie discutereren, brengt een engel met een toorts Alexander ongedeerd naar boven. **Quirinus** kan moeilijk aan dat nieuwe mirakel geloven en daagt de paus uit om*

zijn dochter Balbina, die aan een huidziekte lijdt, meteen te genezen, wat zonder moeite gebeurt, met behulp van de afgelegde kettingen waarmee Alexander geboeid was geweest.

Quirinus en Balbina bekeren zich en worden ter plekke door paus Alexander gedoopt.

Nu worden allen gearresteerd en door de wrede Aurelianus ter dood veroordeeld. Hermes' zuster Theodora zorgt voor een waardige begrafenis van de martelaars'.

Deze kleurrijke legende werd wegens haar hoogstaande literaire waarde alomtgeprezen en als waarheid aanvaard. Bovendien wordt vastgesteld dat **dezelfde legende** ook wordt gebruikt in de Kanunnikessencollegiaal van Neuss (en misschien ook in de Benedictijnerabdij van Malmedy), toegewijd aan de Heilige Quirinus. Overall waar de naam Hermes in de legende vermeld staat, lezen we er Quirinus en vice versa, wat haar nog meer aanvaardbaar maakte.

Toen op **het einde van de 16de eeuw** de Brusselse Jezüieten het genootschap van **de Bollandisten** (naar de naam van de stichter) stichtten om – uit reactie tegen de Protestanten die de al te bijgelovige heiligenverering en legendarische hagiografie bij de katholieken aanvielen – historisch onderzoek startten naar de historiciteit van de vele heiligenlevens die toen circuleerden, botsten ze op de bekende 'Acta Papae Alexandri', waarin de boven geciteerde legende was opgenomen.

Bij de lezing stelden de uiterst grondig gevormde Jezüieten vast dat de term '**Stads prefect van Rome**' nooit bestaan had en de legende dus geschreven werd door iemand die niets van de politieke en administratieve toestand van het oude Rome kende. Vandaag vinden we die term op internet echter wel terug: '*Praefectus urbi of praefectus urbanus*': 'de stads prefect, belast met het bestuur van Rome'.

Maar een aantal andere zaken kloppen in dat verhaal historisch wel niet: zo situeert het pontificaat van **paus Alexander** zich tussen 109 en 116 en **Aurelianus** was keizer van 270 tot september/oktober 275; **beiden hebben mekaar dus nooit gekend**. De enige keizer die tijdens het pontificaat van paus Alexander geregeerd heeft, was Trajanus (Marcus Ulpius Traianus, van 98 tot 117).

Met de overbrenging van de relieken moet dat initiële verhaal van Sint-Hermes ook in Ronse beland zijn. Niet direct een verhaal om geesteszieken mee te kunnen helpen en we zien dan ook dat Sint-

Hermes het op alle andere plaatsen waar ook relieken van hem terecht gekomen zijn – zoals eerder geschreven - niet verder gebracht heeft dan een aanspreekpunt voor algemene doeleinden.

Alleen **in Ronse** is dat wel wat anders verlopen. De relieken zijn hier blijkbaar wel met een 'toekomstvisie' teruggekeerd **in 940**. Naast het feit dat men reeds een architecturale structuur aan het bedenken was om geesteszieken te gaan behandelen, heeft die legende in de loop der tijd enkele elementen bijgekregen om alles in een juiste richting te duwen.

Voor de plaatselijke inbeelding van onze notabele heilige werd hij gaandeweg wat 'op zijn middeleeuws' uitgebeeld: een prefect moest wel te paard rijden en zo ontstonden in onze collegiaal/basiliek en crypte talrijke uitbeeldingen in reliëf, kleur en op glas en in gewelf- en kraagstenen van '**Hermes te paard**'.

De stadsprefect van Rome wordt voorgesteld met het zwaard omhoog en dat zwaard zal ook het embleem worden van ons kanunnikenkapittel. Die legende werd met wat Ronsese details bijgewerkt. Zo zou Hermes betrokken geweest zijn bij de christenenvervolgung; in de 'authentieke' legende staat dit nergens beschreven. In een Noord-Henegouws gebedenboek (rond 1475) zien we Hermes afgebeeld te paard en met zwaard én **vergezeld van een geesteszieke uit wiens mond een vleermuisvormig duiveltje ontsnapt**. Geesteszieken werden toen beschouwd als bezetenen van de duivel.

Later zal de geesteszieke plaats maken voor **een waarlijke duivel**; cfr. het Sint-Hermesaltaar van 1507, gemaakt voor de prijs van '8 pond groten', destijds.

En in 1634 zien we dat er door Prinses de Ligne een geborduurde **tekst op het schrijn van Sint-Hermes** geplaatst wordt; dat er dus een belangrijk element in Ronse vanaf dan zichtbaar in de aangepaste legende bijgekomen is, nl. **dat Hermes bij zijn onthoofding bij God voorspraak vraagt voor alle geesteszieken**. In de oorspronkelijke legende staat ook niets over onthoofding, noch over de vraag naar voorspraak, in het bijzonder voor geesteszieken.

En zelfs recent, bij een voorstelling van de theatergroep VTV, '**De Gok van Hermes**' (2001) lezen we nog enkele dichtertelijke vrijheden aan het reeds gewijzigde verhaal. Zo zouden er bijvoorbeeld twee engelen de legende binnen gedrongen zijn, zou Hadrianus de keizer geweest zijn (117-138) en is het sterfjaar van Hermes '138'... Theodora zou de volwassen geworden Julius ook nog enkele visioenen vertellen die ze van zijn vader vernomen had, nl. wat er na zijn dood met zijn relieken zo allemaal zou gebeuren, vooral te Ronse.

Het verhaal van Hermes heeft hier in Ronse aldus een eigen leven geleid, in functie van het doel dat men beoogde.

Het organiserend Stedelijk Fiertelcomité heeft het niet gemakkelijk gehad om dat Hermes-verhaal voor het grote publiek visueel voor te stellen. Bij **de voorstelling van de legende rond Sint-Hermes in de Fiertelprocessie** brengen we dan ook 'een verhaal' dat het best correspondeert met de functie die Sint-Hermes hier te Ronse eeuwenlang zal uitoefenen (zie volgende editie). En dit omvat drie thema's:

1. Hermes, prefect te Rome, staat in voor **de vervolging** van de eerste christenen te Rome;
2. **Hermes bekeert zich** tot het Christendom: de elementen uit het oorspronkelijk verhaal. Het fragment van confrontatie van Hermes met de blinde opvoedster en paus Alexander wordt gespeeld door de figuranten;
3. Hermes wordt na zijn bekering **onthoofd** en vraagt hierbij aan God voorspraak voor alle krankzinnigen. Onthoofding gebeurde in de Romeinse tijd met een bijl of met een zwaard; gezien het tafereel van het lange deel van het schrijn, wordt op de wagen de onthoofding uitgebeeld bij middel van een zwaard, dat ook het embleem van het kapittel werd.

Bron: Talrijke herinneringen aan de altijd zeer boeiende vertellingen met wijlen mijn oom Albert, met wie 25 jaar geleden ook de brochure '*De Fiertel van Ronse*' opgesteld werd, met hierin een hoofdstuk '*Sint-Hermes: historiciteit, legende en voorstelling*'.

Foto's: Dirk Waeterloos

Wim Cambier